

DAVLAT HOKIMIYATI TUZILMALARINI RAQAMLASHTIRISH: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA IMKONIYATLAR

Shaymatov Odil Abdukadirovich

O‘zbekiston Respublikasi IIV Jizzax mintaqaviy o‘quv markazi
sikl boshlig‘i, +99893-304-02-00

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish jarayoni tizimli va institutsional yondashuv asosida tahlil qilingan. Raqamli transformatsiya nafaqat davlat boshqaruvi samaradorligini oshiruvchi texnologik jarayon sifatida, balki hokimiyat munosabatlarini qayta shakllantiruvchi, qaror qabul qilish mexanizmlarini o‘zgartiruvchi hamda ijtimoiy nazoratning yangi shakllarini yuzaga keltiruvchi murakkab ijtimoiy-siyosiy fenomen sifatida ko‘rib chiqilgan.

Tadqiqotda ichki ishlar organlari faoliyatida raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayoni alohida yo‘nalish sifatida o‘rganilib, uning jinoyatchilikni profilaktika qilish, operativ boshqaruvni optimallashtirish va xavfsizlikni ta‘minlashdagi roli tahlil qilingan. Shu bilan birga, algoritmik boshqaruv, sun‘iy intellekt va katta ma‘lumotlar (Big Data) texnologiyalarining qo‘llanilishi bilan bog‘liq institutsional xavflar, jumladan, ma‘lumotlar xavfsizligi, shaxsiy erkinliklar va raqamli nazorat muammolari yoritilgan.

Xalqaro tajriba (Estoniya, Xitoy va Yevropa Ittifoqi modeli) asosida komparativ tahlil amalga oshirilib, raqamlashtirishning turli boshqaruv modellari sharoitida turlicha institutsional natijalar berishi asoslab berilgan. O‘zbekiston sharoitida raqamli transformatsiya jarayonining holati, muammolari va rivojlanish istiqbollari ilmiy jihatdan baholangan.

Kalit so‘zlar: Raqamlashtirish, davlat boshqaruvi, raqamli transformatsiya, elektron hukumat, ichki ishlar organlari, sun‘iy intellekt, Big Data, algoritmik boshqaruv, kiberxavfsizlik, institutsional transformatsiya, raqamli nazorat, komparativ tahlil.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ СТРУКТУР ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И ВОЗМОЖНОСТИ

Шайматов Одил Абдукадирович

Джизакский региональный учебный центр МВД
Республики Узбекистан начальник цикла,
+99893-304-02-00

Аннотация: В данной статье процесс цифровизации структур государственной власти анализируется на основе системного и институционального подхода. Цифровая трансформация рассматривается не только как технологический процесс, повышающий эффективность государственного управления, но и как сложный социально-политический

феномен, преобразующий отношения власти, меняющий механизмы принятия решений и порождающий новые формы социального контроля.

В исследовании процесс внедрения цифровых технологий в деятельность органов внутренних дел изучен как отдельное направление, проанализирована его роль в профилактике преступности, оптимизации оперативного управления и обеспечении безопасности. В то же время освещаются институциональные риски, связанные с применением технологий алгоритмического управления, искусственного интеллекта и больших данных (BigData), включая проблемы безопасности данных, личных свобод и цифрового контроля.

На основе международного опыта (модель Эстонии, Китая и Европейского Союза) проведен компаративный анализ и обосновано, что цифровизация дает разные институциональные результаты в условиях различных моделей управления. Научно оценены состояние, проблемы и перспективы развития процесса цифровой трансформации в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: Цифровизация, государственное управление, цифровая трансформация, электронное правительство, органы внутренних дел, искусственный интеллект, Big Data, алгоритмическое управление, кибербезопасность, институциональная трансформация, цифровой контроль, сравнительный анализ.

DIGITALIZATION OF STATE POWER STRUCTURES: MODERN APPROACHES AND OPPORTUNITIES

Shaymatov Odil Abdukadirovich

Jizzakh Regional Training Center of the Ministry of Internal Affairs
Of the Republic of Uzbekistan cycle head,
+99893-304-02-00

Annotation: This article analyzes the process of digitalizing state power structures based on a systemic and institutional approach. Digital transformation is regarded not only as a technological process that enhances the efficiency of public administration but also as a complex socio-political phenomenon that transforms power relations, alters decision-making mechanisms, and generates new forms of social control.

In the study, the process of implementing digital technologies into the activities of internal affairs bodies was studied as a separate direction, and its role in crime prevention, optimizing operational management, and ensuring security was analyzed. At the same time, it highlights institutional risks associated with the application of algorithmic management technologies, artificial intelligence, and big data, including issues of data security, personal freedoms, and digital control.

Based on international experience (the model of Estoniya, China, and the European Union), a comparative analysis was conducted, and it was substantiated that digitalization yields different institutional results under different management models. The state, problems, and development prospects of the digital transformation process in the context of Uzbekistan have been scientifically evaluated.

Keywords: Digitalization, public administration, digital transformation, electronic government, internal affairs bodies, artificial intelligence, Big Data, algorithmic management, cybersecurity, institutional transformation, digital control, comparative analysis.

Kirish

XXI asr boshlaridan boshlab global miqyosda kechayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari jamiyatning barcha institutlariga, xususan, davlat hokimiyati tizimlariga tub o'zgarishlar olib kirmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida davlat boshqaruvi an'anaviy byurokratik modeldan asta-sekinlik bilan raqamli boshqaruv modeliga o'tmoqda. Mazkur jarayon nafaqat boshqaruv samaradorligini oshirish, balki davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar tizimini qayta shakllantirish bilan ham tavsiflanadi [1].

Raqamlashtirish ko'pincha davlat xizmatlarini optimallashtirish, ochiqlikni ta'minlash va korrupsiyani kamaytirish vositasi sifatida talqin qilinadi. Biroq zamonaviy ilmiy adabiyotlarda ushbu jarayonning murakkab va ikki tomonlama xarakterga ega ekanligi tobora ko'proq ta'kidlanmoqda. Xususan, ayrim tadqiqotchilar raqamlashtirishni boshqaruv samaradorligini oshiruvchi omil sifatida baholasa [2], boshqalar uni yangi turdagi institutsional nazorat mexanizmlarini shakllantiruvchi omil sifatida ko'rib chiqadilar [3].

Ayniqsa, davlat hokimiyati tuzilmalarida, jumladan ichki ishlar organlari faoliyatida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi mazkur qarama-qarshiliklarni yanada yaqqol namoyon etadi. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data) va videokuzatuv tizimlarining keng qo'llanilishi jinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligini oshirish imkonini bersa-da, shu bilan birga fuqarolarning shaxsiy hayoti daxlsizligi, ma'lumotlar xavfsizligi va davlat nazoratining chegaralari bilan bog'liq muammolarni yuzaga keltirmoqda [4].

Shu nuqtai nazardan, davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish jarayonini faqat texnologik modernizatsiya sifatida emas, balki hokimiyatni qayta taqsimlovchi, boshqaruv mexanizmlarini transformatsiya qiluvchi hamda ijtimoiy nazoratning yangi shakllarini yuzaga keltiruvchi kompleks jarayon sifatida o'rganish zarurati yuzaga kelmoqda. Bu ayniqsa ichki ishlar organlari faoliyatida yaqqol ko'zga tashlanadi, chunki mazkur soha bevosita jamoat xavfsizligi va davlat nazorati bilan bog'liqdir.

Mazkur maqolaning maqsadi — davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish jarayonining nazariy va amaliy jihatlarini kompleks tahlil qilish, uning institutsional ta'sirini aniqlash hamda ichki ishlar organlari faoliyatidagi o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- raqamli boshqaruvning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish;
- raqamlashtirishning davlat hokimiyati institutlariga ta'sirini baholash;
- ichki ishlar organlarida raqamli texnologiyalarni qo'llashning ijobiy va salbiy jihatlarini aniqlash;
- xalqaro tajribani komparativ tahlil qilish;
- O'zbekiston sharoitida mavjud muammolarni aniqlash va ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish.

Nazariy-metodologik asoslar

Davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish jarayonini ilmiy jihatdan tahlil qilish, avvalo, ushbu hodisaning nazariy asoslarini aniqlashni talab etadi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda raqamli transformatsiya tushunchasi turlicha talqin qilinadi va bu talqinlar mazkur jarayonning murakkab hamda ko'p qirrali ekanligini ko'rsatadi.

Raqamli transformatsiya ko'pincha axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali boshqaruv tizimlarini modernizatsiya qilish jarayoni sifatida izohlanadi. Biroq David M. West ushbu jarayonni kengroq talqin qilib, "raqamli hukumat — bu shunchaki xizmatlarni onlayn shaklga o'tkazish emas, balki davlatning fuqarolar bilan o'zaro munosabatlarini tubdan qayta tashkil etishdir" deb ta'kidlaydi [2]. Mazkur yondashuv raqamlashtirishni faqat texnologik emas, balki ijtimoiy-siyosiy transformatsiya sifatida ko'rish zarurligini asoslaydi.

Davlat boshqaruvi nazariyasida uzoq vaqt davomida ustun bo'lgan New Public Management (NPM) konsepsiyasi davlat faoliyatini bozor tamoyillari asosida tashkil etishga urg'u bergan. Biroq Patrick Dunleavy va uning hammualliflari ta'kidlaganidek, "NPM fragmentatsiyani kuchaytirdi va zamonaviy raqamli muhitda samarali ishlash uchun yetarli darajada integratsiyani ta'minlay olmadi" [1]. Shu sababli ular tomonidan ilgari surilgan *Digital Era Governance* konsepsiyasi davlat boshqaruvida integratsiya, ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish va yagona raqamli platformalarga o'tishni asoslab beradi.

Shu bilan birga, raqamlashtirish jarayoniga nisbatan tanqidiy yondashuvlar ham mavjud. Xususan, David Lyon o'zining nazorat jamiyati konsepsiyasida shunday yozadi: "zamonaviy raqamli texnologiyalar kuzatuvni oddiy vositadan tizimli va doimiy ijtimoiy nazorat mexanizmiga aylantirmoqda" [3]. Ushbu fikr davlat boshqaruvida raqamlashtirishning salbiy jihatlarini, xususan, fuqarolar ustidan nazoratning kuchayishi ehtimolini ochib beradi.

Raqamli boshqaruvning muhim elementlaridan biri bo'lgan katta ma'lumotlar (Big Data) texnologiyasi ham ikki tomonlama xarakterga ega. Viktor Mayer-

Schönberger va Kenneth Cukier ta'kidlaganidek, "katta ma'lumotlar jamiyatdagi jarayonlarni ilgari imkonsiz bo'lgan darajada tahlil qilish imkonini beradi, biroq bu har doim ham sabab-oqibat munosabatlarini to'g'ri aks ettirmaydi" [4]. Bu esa davlat boshqaruvida noto'g'ri qarorlar qabul qilinish xavfini oshiradi.

Sun'iy intellekt texnologiyalariga kelsak, Stuart Russell sun'iy intellekt tizimlari haqida shunday deydi: "sun'iy intellekt tizimlari inson maqsadlariga to'liq mos kelmasligi mumkin, bu esa noto'g'ri yoki kutilmagan natijalarga olib keladi" [5]. Ushbu yondashuv ayniqsa ichki ishlar organlari faoliyatida dolzarb bo'lib, algoritmik qarorlarning xolisligi va ishonchliligi masalasini kun tartibiga olib chiqadi.

Ichki ishlar organlari faoliyatida raqamlashtirishning nazariy asoslari alohida e'tiborni talab qiladi. Xususan, jinoyatchilikni bashorat qilishga qaratilgan yondashuvlar doirasida Walter L. Perry quyidagicha fikr bildiradi: "predictive policing texnologiyalari jinoyatchilikni oldini olish imkonini beradi, biroq ularning samaradorligi ma'lumotlar sifati va tahlil usullariga bevosita bog'liq" [6]. Bu esa raqamli texnologiyalarni qo'llashda metodologik ehtiyotkorlik zarurligini ko'rsatadi.

Raqamli davlat tizimlarida markazlashmagan ma'lumotlar almashinuvi va ishonchli tranzaksiyalarni ta'minlashda blockchain texnologiyalarining roli ortib bormoqda [7].

Yuqoridagi nazariy qarashlarni umumlashtirgan holda, davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirishni o'rganishda quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

tizimli yondashuv — davlat boshqaruvini yagona integratsiyalashgan tizim sifatida tahlil qilish;

institutsional yondashuv — raqamlashtirishning boshqaruv institutlariga ta'sirini aniqlash;

komparativ yondashuv — turli davlatlar tajribasini taqqoslash;

tanqidiy yondashuv — raqamlashtirishning salbiy va yashirin oqibatlarini ochib berish.

Shunday qilib, nazariy-metodologik tahlil shuni ko'rsatadiki, davlat boshqaruvida raqamlashtirish jarayoni bir vaqtning o'zida samaradorlikni oshiruvchi vosita hamda hokimiyat va nazorat mexanizmlarini transformatsiya qiluvchi murakkab ijtimoiy-siyosiy hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirishning institutsional ta'siri

Davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish jarayoni nafaqat texnologik modernizatsiya, balki institutsional tuzilmalarning tubdan o'zgarishiga olib keluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu jarayon davlat boshqaruvi mexanizmlarini,

hokimiyatning taqsimlanishini hamda qaror qabul qilish tizimini qayta shakllantiradi.

An'anaviy davlat boshqaruvi modeli qat'iy ierarxiyaga asoslangan bo'lib, unda qarorlar yuqoridan pastga qarab uzatiladi va ijro mexanizmlari ko'p bosqichli byurokratik tartiblar orqali amalga oshiriladi. Raqamlashtirish esa ushbu modelni qisman o'zgartirib, qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimini shakllantiradi. Biroq bu o'zgarishlar biryoqlama ijobiy xarakterga ega emas.

Xususan, Patrick Dunleavy ta'kidlaganidek, raqamli boshqaruv tizimlari integratsiyani kuchaytiradi, biroq bu jarayon markazlashuvning yangi shakllarini ham yuzaga keltirishi mumkin [1]. Ya'ni, dastlab byurokratik parchalanishni kamaytirishga qaratilgan raqamlashtirish oxir-oqibat yagona platformalar orqali markazlashgan nazoratni kuchaytirishi ehtimoli mavjud.

Mazkur holatni chuqurroq tahlil qilgan David Lyon "raqamli nazorat infratuzilmasi" tushunchasini ilgari suradi va "raqamlashtirish orqali kuzatuv imkoniyatlari kengayib, davlat va institutlar fuqarolar faoliyati ustidan doimiy monitoring o'rnatish imkoniga ega bo'ladi" deb yozadi [3]. Bu esa hokimiyat va jamiyat o'rtasidagi muvozanatga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, raqamlashtirish jarayonini "byurokratiyaning qisqarishi" sifatida emas, balki uning transformatsiyasi sifatida baholash to'g'riroq bo'ladi. Ya'ni an'anaviy qog'ozbozlikka asoslangan byurokratiya o'rnini algoritmlar, ma'lumotlar bazalari va avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlariga asoslangan "**raqamli byurokratiya**" egallamoqda. Bu haqda David M. West shunday deydi: "raqamli hukumat tizimlari jarayonlarni soddalashtiradi, biroq ular yangi turdagi texnologik bog'liqlik va boshqaruv murakkabligini ham yuzaga keltiradi" [2].

Raqamli byurokratiyaning asosiy xususiyati shundaki, unda qarorlar inson tomonidan emas, balki algoritmik tizimlar orqali qabul qilinadi yoki kamida shu tizimlar tomonidan shakllantiriladi. Bu esa javobgarlik masalasini murakkablashtiradi: agar qaror noto'g'ri bo'lsa, mas'ul kim — dasturchimi, tizimmi yoki davlat organimi?

Ichki ishlar organlari faoliyatida ushbu institutsional o'zgarishlar yanada keskinroq namoyon bo'ladi. Chunki mazkur soha bevosita majburlov va nazorat funksiyalari bilan bog'liqdir. Masalan, videokuzatuv tizimlari, yuzni aniqlash texnologiyalari va "aqlli shahar" infratuzilmalari jamoat xavfsizligini ta'minlashda

samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ular fuqarolar ustidan doimiy kuzatuvni ham kuchaytiradi.

Bu borada Walter L. Perry predictive policing tizimlari haqida shunday ogohlantiradi: “agar tarixiy ma'lumotlar noto'g'ri yoki bir tomonlama bo'lsa, algoritmlar mavjud ijtimoiy tengsizliklarni yanada kuchaytirishi mumkin” [6]. Bu esa raqamlashtirish orqali adolatni ta'minlash o'rniga, ayrim hollarda diskriminatsion amaliyotlarning kuchayishiga olib kelishi mumkinligini ko'rsatadi.

Shuningdek, raqamlashtirish davlat hokimiyatining ichki tuzilmasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Ma'lumotlarga egalik qilish va ularni boshqarish imkoniyati yangi turdagi “raqamli hokimiyat markazlari”ni shakllantiradi. Bu esa an'anaviy siyosiy institutlardan tashqarida joylashgan texnologik platformalar va ma'lumotlar operatorlarining rolini oshiradi.

Natijada quyidagi fundamental savol yuzaga keladi: ***raqamlashtirish davlat hokimiyatini demokratlashtiradimi yoki aksincha, uni yanada markazlashgan va nazoratga asoslangan tizimga aylantiradimi?***

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish jarayoni ikki tomonlama xarakterga ega:

bir tomondan, boshqaruv samaradorligini oshiradi;

ikkinchi tomondan, nazorat mexanizmlarini kuchaytiradi va hokimiyatni qayta taqsimlaydi.

Shu sababli mazkur jarayonni baholashda faqat texnologik yoki iqtisodiy mezonlar bilan cheklanib qolmasdan, uning institutsional va ijtimoiy oqibatlarini ham chuqur tahlil qilish zarur.

Ichki ishlar organlarida raqamlashtirishning funksional va institutsional transformatsiyasi

Ichki ishlar organlarida raqamlashtirish jarayoni davlat boshqaruvi tizimidagi eng murakkab va ko'p qatlamli transformatsiyalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonni faqat texnologik modernizatsiya sifatida talqin qilish yetarli emas, chunki u bir vaqtning o'zida funksional faoliyat, institutsional tuzilma hamda boshqaruv paradigmasini o'zgartiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Raqamli texnologiyalarning ichki ishlar tizimiga joriy etilishi natijasida an'anaviy reaktiv boshqaruv modeli asta-sekin proaktiv va prognozga asoslangan boshqaruv modeliga o'tmoqda. Bu o'zgarish jinoyatchilikka javob berishdan ko'ra uni oldindan aniqlash va oldini olishga qaratilgan strategik yondashuvni shakllantiradi.

David M. West ta'kidlaganidek, raqamli davlat “faqat xizmatlarni elektron shaklga o'tkazish emas, balki davlatning qaror qabul qilish mexanizmini tubdan

o'zgartiruvchi tizimdir" [2]. Bu fikr ichki ishlar organlari kontekstida yanada chuqurroq mazmun kasb etadi, chunki bu sohada qarorlar tezkorlik, aniqlik va yuqori darajadagi mas'uliyatni talab qiladi.

Ichki ishlar organlarida raqamlashtirishning eng muhim jihati — ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimining shakllanishidir. Videokuzatuv tizimlari, yuzni aniqlash texnologiyalari, geolokatsion monitoring va sun'iy intellektga asoslangan tahlil platformalari orqali katta hajmdagi ma'lumotlar real vaqt rejimida qayta ishlanmoqda. Natijada jinoyatchilikni aniqlash va unga javob berish jarayoni sezilarli darajada tezlashmoqda.

Biroq ushbu jarayonning ikkinchi tomoni ham mavjud. David Lyon tomonidan ilgari surilgan "surveillance society" konsepsiyasiga ko'ra, raqamli texnologiyalar xavfsizlikni oshirish bilan birga jamiyatda doimiy kuzatuv muhitini shakllantiradi [3]. Bu esa ichki ishlar organlari faoliyatida xavfsizlik va shaxsiy erkinlik o'rtasidagi muvozanat masalasini dolzarb qilib qo'yadi.

Ichki ishlar tizimida keng qo'llanilayotgan yana bir muhim yo'nalish — algoritmik qaror qabul qilish tizimlaridir. Ushbu tizimlar jinoyatchilik statistikasi va ijtimoiy indikatorlar asosida ehtimoliy xavf zonalarini aniqlash imkonini beradi. Walter L. Perry ta'kidlaganidek, bunday yondashuv "resurslarni samarali taqsimlash imkonini beradi, biroq natijaning ishonchliligi ma'lumotlar sifatiga bevosita bog'liq" [6].

Shu nuqtai nazardan, algoritmik boshqaruvning asosiy muammosi — uning "neytrallik" darajasi bilan bog'liq. Agar tizimga kiritilgan tarixiy ma'lumotlar ijtimoiy tengsizlik yoki institutsional og'ishlarni o'z ichiga olsa, algoritm ham ushbu og'ishlarni qayta ishlab chiqarishi mumkin. Bu esa raqamlashtirish orqali adolatni ta'minlash o'rniga, aksincha, mavjud tafovutlarni kuchaytirish xavfini yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, sun'iy intellektga asoslangan tizimlar ichki ishlar organlarida qaror qabul qilish jarayonini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Stuart Russell fikriga ko'ra, sun'iy intellekt tizimlari inson qadriyatlarini va ijtimoiy kontekstni to'liq hisobga ololmasligi sababli, ularning qarorlari har doim ham optimal yoki adolatli bo'lavermaydi [5]. Bu esa huquqni muhofaza qilish organlarida inson omilining saqlanib qolishi zarurligini ko'rsatadi.

Shu tariqa, ichki ishlar organlarida raqamlashtirish jarayoni ikki tomonlama xarakterga ega transformatsiya sifatida namoyon bo'ladi. Bir tomondan u operativ samaradorlikni oshiradi, jinoyatchilikni aniqlash va unga javob berish tezligini kuchaytiradi. Ikkinchi tomondan esa u yangi turdagi institutsional muammolarni —

algoritmik xatoliklar, nazoratning kuchayishi va shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi bilan bog'liq risklarni yuzaga keltiradi.

Umuman olganda, ichki ishlar organlarida raqamlashtirishni faqat texnologik yangilanish sifatida emas, balki hokimiyat, nazorat va javobgarlik mexanizmlarini qayta shakllantiruvchi kompleks institutsional transformatsiya sifatida baholash zarur.

Raqamlashtirishning xalqaro tajribasi: komparativ va funksional tahlil

Davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish turli mamlakatlarda bir xil texnologiyalar asosida amalga oshirilgan bo'lsa-da, ularning institutsional natijalari keskin farq qiladi. Bu farq faqat texnik imkoniyatlar bilan emas, balki siyosiy boshqaruv modeli, huquqiy cheklovlar va jamiyatning raqamli madaniyati bilan ham belgilanadi. Shu bois raqamlashtirishni baholashda uning real ishlash samarasi va kutilmagan oqibatlarini birgalikda tahlil qilish zarur.

BMTning elektron hukumat bo'yicha tadqiqotlariga ko'ra, raqamli davlat rivojlanish darajasi fuqarolarning davlat xizmatlariga kirish imkoniyati va boshqaruv samaradorligi bilan bevosita bog'liq [8].

Estoniya tajribasi raqamli davlat konsepsiyasining eng ilg'or namunalaridan biri sifatida ko'riladi. Bu mamlakatda davlat xizmatlarining deyarli to'liq raqamlashtirilishi boshida boshqaruvni sezilarli darajada tezlashtirdi, ma'lumot almashinuvi integratsiyalashdi va fuqarolar uchun davlat bilan o'zaro aloqani ancha soddalashtirdi. Elektron identifikatsiya tizimi orqali bir nechta xizmatlarni bir platformada olish imkoniyati paydo bo'ldi va bu davlat apparatining operativligini keskin oshirdi. Shu bilan birga, tizim kengaygan sari raqamli infratuzilmaga to'liq bog'liqlik ham ortib bordi: kichik texnik uzilishlar ham butun xizmatlar zanjiriga ta'sir ko'rsatishi mumkinligi amalda namoyon bo'ldi. Bundan tashqari, kiberxavfsizlikka bo'lgan yuqori ehtiyoj davlat siyosatining doimiy komponentiga aylandi. Natijada Estoniya modeli yuqori samaradorlik bilan birga yuqori texnologik sezgirlikni ham shakllantirdi.

Xitoy tajribasi esa butunlay boshqa institutsional mantiqqa asoslanadi. Bu yerda raqamlashtirish jarayoni nafaqat xizmatlarni optimallashtirish, balki ijtimoiy boshqaruv va xavfsizlikni ta'minlash mexanizmi sifatida rivojlangan. Yuzni aniqlash tizimlari, katta ma'lumotlar tahlili va "social credit" elementlari orqali davlatning real vaqt rejimidagi kuzatuv va ta'sir qilish imkoniyati sezilarli darajada kengaydi. Amaliy natijada jamoat xavfsizligi va jinoyatchilikni aniqlash tezligi oshgani kuzatiladi, ayniqsa yirik shaharlar darajasida profilaktik choralar samaradorligi yuqorilagan. Shu bilan birga, ushbu model fuqarolarning shaxsiy hayoti va ma'lumotlar daxlsizligi masalasida jiddiy ilmiy va huquqiy bahslarga

sabab bo‘lmoqda. Raqamli kuzatuvning kengayishi ijtimoiy xulqni boshqarish vositasiga aylanish ehtimolini kuchaytiradi, bu esa raqamlashtirishning faqat texnik emas, balki siyosiy instrumentga aylanishini ko‘rsatadi. David Lyon bu jarayonni zamonaviy “kuzatuv jamiyati”ning institutsional chuqurlashuvi sifatida izohlaydi [3].

Yevropa Ittifoqi davlatlarida esa raqamlashtirish boshqacha yo‘nalishda rivojlangan. Bu yerda asosiy urg‘u texnologik tezlikdan ko‘ra huquqiy muvozanat va shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilishga qaratilgan. GDPR (General Data Protection Regulation) tizimi raqamli boshqaruvni qat‘iy huquqiy chegaralar ichiga olgan holda, fuqarolar ma‘lumotlaridan foydalanishni aniq tartibga soldi. Amaliyotda bu yondashuv fuqarolarning raqamli huquqlarini sezilarli darajada mustahkamladi va davlatga bo‘lgan ishonchni huquqiy mexanizmlar orqali ta‘minladi. Biroq shu bilan birga, qaror qabul qilish jarayonlari va yangi texnologiyalarni joriy etish tezligi nisbatan sekinlashgani kuzatiladi. Davlat organlari murakkab huquqiy proseduralar sababli innovatsiyalarni joriy etishda ehtiyotkorlikka majbur bo‘ladi, bu esa raqamli transformatsiyaning operativ tezligini cheklaydi.

OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) tahlillarida raqamli hukumat siyosati samaradorlikdan tashqari huquqiy muvozanat va institutsional barqarorlikni ta‘minlashga yo‘naltirilgani qayd etiladi [9].

Patrick Dunleavy ta‘kidlaganidek, raqamli boshqaruv tizimlari davlatni integratsiyalashgan ma‘lumotlar asosidagi modelga olib chiqadi, biroq bu jarayon har bir siyosiy tizimda turlicha institutsional natijalar beradi [1]. Aynan shu farq Estoniya, Xitoy va Yevropa tajribalarida yaqqol namoyon bo‘ladi: birida samaradorlik va tezlik ustun bo‘lsa, boshqasida nazorat va xavfsizlik, uchinchisida esa huquqiy muvozanat asosiy o‘rin egallaydi.

Ichki ishlar organlari kontekstida ushbu farqlar yanada keskinlashadi, chunki raqamlashtirish bu sohada nafaqat xizmat ko‘rsatish tizimini, balki bevosita ijtimoiy nazorat, xavfsizlik boshqaruvi va fuqarolar bilan munosabatlar modelini ham belgilaydi. Shu sababli xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, raqamlashtirishning samaradorligi uning texnologik darajasiga emas, balki uni boshqaruvchi institutsional muvozanatga bevosita bog‘liqdir.

O‘zbekiston sharoitida davlat boshqaruvi va ichki ishlar organlarini raqamlashtirishning institutsional tahlili

O‘zbekiston Respublikasida davlat boshqaruvini raqamlashtirish so‘nggi yillarda strategik rivojlanish yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Bu jarayon “raqamli

hukumat” modelini shakllantirish, davlat xizmatlarini elektron formatga o‘tkazish hamda boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli institutsional o‘zgarishlar bilan tavsiflanadi. Biroq mazkur transformatsiya faqat texnologik yangilanish emas, balki davlat boshqaruvi tizimining ichki strukturasi va funksional mantiqini qayta shakllantiruvchi murakkab jarayon sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Amaliy jihatdan, O‘zbekistonda Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (my.gov.uz), idoralararo elektron ma’lumot almashinuvi tizimlari hamda raqamli identifikatsiya mexanizmlarining joriy etilishi davlat xizmatlarini fuqarolarga yaqinlashtirishda muhim rol o‘ynamoqda. Bu o‘zgarishlar natijasida ayrim xizmatlarni olish jarayoni soddalashdi, inson omili qisqardi va byurokratik bosqichlar kamaydi. Shu bilan birga, raqamlashtirish jarayonining to‘liq integratsiyalashuvi hali yakunlanmagan bo‘lib, turli idoralar o‘rtasidagi ma’lumotlar almashinuvida fragmentatsiya holatlari saqlanib qolmoqda. O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni rivojlantirishga doir normativ-huquqiy hujjatlar davlat boshqaruvini raqamlashtirishning institutsional asosini belgilab bermoqda [10].

Ichki ishlar organlari tizimida raqamlashtirish yanada strategik ahamiyat kasb etadi. Jamoat xavfsizligini ta’minlashda videokuzatuv tizimlari, “Xavfsiz shahar” konsepsiyasi, biometrik identifikatsiya va avtomatlashtirilgan axborot tizimlari joriy etilmoqda. Bu esa jinoyatchilikni aniqlash, profilaktika qilish va tezkor choralar ko‘rish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirmoqda. Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, raqamli monitoring tizimlari operativ vaziyatni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi, bu esa qaror qabul qilish tezligini oshiradi.

Biroq ushbu jarayon bilan birga bir qator institutsional va ijtimoiy muammolar ham yuzaga chiqmoqda. Xususan, turli axborot tizimlarining o‘zaro to‘liq integratsiyalanmaganligi, ma’lumotlar sifati va ularning yangilanish tezligi masalalari qaror qabul qilish jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, raqamli tizimlarga yuqori darajada bog‘liqlik kiberxavfsizlik xavflarini ham kuchaytiradi. David M. West ta’kidlaganidek, raqamli boshqaruvda “ma’lumotlar markaziy resursga aylanishi bilan birga, ularning xavfsizligi davlat barqarorligining muhim omiliga aylanadi” [2].

Ichki ishlar organlari faoliyatida yana bir muhim masala — algoritmik tahlil va sun’iy intellekt elementlarining joriy etilishidir. Jinoyatchilikni prognoz qilish, xavf zonalarini aniqlash va resurslarni taqsimlashda raqamli tahlil tizimlaridan foydalanish samaradorlikni oshirmoqda. Biroq bu jarayon inson omilining kamayishi, qaror qabul qilishning “texnologik vositachilik” orqali amalga oshirilishi kabi yangi institutsional muammolarni ham yuzaga keltiradi. Stuart Russell sun’iy

intellekt tizimlari inson maqsadlariga to'liq mos kelmasligi mumkinligini ta'kidlab, ularni ehtiyotkorlik bilan qo'llash zarurligini asoslaydi [5].

O'zbekiston sharoitida raqamlashtirish jarayonining yana bir muhim jihati — inson kapitali va raqamli madaniyat darajasi bilan bog'liq. Davlat xizmatlarining raqamli shaklga o'tishi fuqarolardan yangi kompetensiyalarni talab qilmoqda. Biroq raqamli savodxonlik darajasining hududlar kesimida bir xil emasligi ushbu jarayonning ijtimoiy samaradorligiga ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada raqamlashtirishning ijobiy samaralari barcha ijtimoiy qatlamlarda bir xil darajada namoyon bo'lmayapti.

Shu bilan birga, institutsional jihatdan raqamlashtirish davlat boshqaruvida vertikal va gorizontol integratsiyani kuchaytirish imkonini bermoqda. Idoralararo ma'lumot almashinuvi tizimlari qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirsa-da, ayrim hollarda markazlashuv tendensiyalarini ham kuchaytirishi mumkin. Bu esa raqamlashtirishning faqat texnik emas, balki boshqaruv modeliga bevosita ta'sir etuvchi omil ekanligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, O'zbekistonda davlat boshqaruvi va ichki ishlar organlarini raqamlashtirish jarayoni evolyutsion bosqichda bo'lib, u bir tomondan samaradorlikni oshirish va xizmatlarni optimallashtirishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan institutsional integratsiya, kiberxavfsizlik va raqamli tenglik bilan bog'liq yangi chaqiriqlarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli mazkur jarayonni faqat texnologik modernizatsiya sifatida emas, balki davlat boshqaruvi paradigmasining bosqichma-bosqich transformatsiyasi sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Xulosa va ilmiy takliflar

Davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish jarayonining kompleks tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu fenomen faqat texnologik modernizatsiya doirasida cheklanmaydi, balki davlat boshqaruvi paradigmasining tubdan o'zgarishini ifodalovchi institutsional transformatsiya sifatida namoyon bo'ladi. Raqamlashtirish jarayoni bir vaqtning o'zida boshqaruv samaradorligini oshirish, qaror qabul qilish mexanizmlarini tezlashtirish hamda davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni qayta shakllantirish funksiyalarini bajaradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya jarayoni ikki tomonlama xarakterga ega: bir tomondan u davlat boshqaruvini optimallashtiradi, ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilishni kengaytiradi va ichki ishlar organlarida operativ samaradorlikni oshiradi; ikkinchi tomondan esa u yangi turdagi institutsional risklarni — algoritmik xatoliklar, raqamli nazoratning kengayishi,

ma'lumotlar xavfsizligi va shaxsiy erkinliklar bilan bog'liq ziddiyatlarni yuzaga keltiradi.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatdiki, raqamlashtirishning yagona universal modeli mavjud emas. Estoniya tajribasi yuqori darajadagi samaradorlik va shaffoflikni ta'minlasa, Xitoy modeli markazlashgan nazorat va xavfsizlikni kuchaytirishga yo'naltirilgan, Yevropa Ittifoqi esa huquqiy muvozanat va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilagan. Bu farqlar raqamlashtirish jarayonining institutsional va siyosiy tizimlarga bog'liqligini tasdiqlaydi.

O'zbekiston sharoitida raqamlashtirish jarayoni bosqichma-bosqich rivojlanish bosqichida bo'lib, davlat xizmatlarini elektronlashtirish, ichki ishlar organlarida raqamli monitoring tizimlarini joriy etish va boshqaruv samaradorligini oshirish yo'nalishida sezilarli natijalar kuzatilmoqda. Shu bilan birga, tizimlararo integratsiya, kiberxavfsizlik, raqamli savodxonlik va institutsional muvofiqlik bilan bog'liq muammolar saqlanib qolmoqda.

Ushbu tahlillardan kelib chiqib, quyidagi ilmiy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

Birinchidan, davlat boshqaruvi tizimida raqamli transformatsiyani yagona konseptual yondashuv asosida rivojlantirish zarur. Bu yondashuv texnologik yangilanishlarni institutsional islohotlar bilan uyg'unlashtirishni nazarda tutishi lozim.

Ikkinchidan, ichki ishlar organlari faoliyatida raqamli texnologiyalarni joriy etishda algoritmik qaror qabul qilish tizimlari ustidan inson nazoratini saqlab qolish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur. Bu sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan tizimlarning noto'g'ri qarorlar qabul qilish xavfini kamaytiradi.

Uchinchidan, ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash uchun milliy darajada integratsiyalashgan kiberxavfsizlik arxitekturasi shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Raqamli boshqaruv tizimlarining barqarorligi bevosita ushbu omilga bog'liqdir.

To'rtinchidan, fuqarolarning raqamli savodxonligini oshirish davlat raqamlashtirish siyosatining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim. Chunki raqamli xizmatlarning samaradorligi nafaqat texnologiyaga, balki undan foydalanish ko'nikmalariga ham bog'liq.

Umumiy xulosa sifatida ta'kidlash joizki, davlat hokimiyati tuzilmalarini raqamlashtirish jarayoni zamonaviy davlat boshqaruvining evolyutsion bosqichi bo'lib, u nafaqat samaradorlikni oshirish, balki hokimiyat, nazorat va javobgarlik mexanizmlarini qayta shakllantiruvchi kompleks institutsional transformatsiya hisoblanadi. Shu sababli ushbu jarayonni boshqarishda texnologik, huquqiy va

ijtimoiy omillar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash asosiy ilmiy va amaliy vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (References):

1. Dunleavy P., Margetts H., Bastow S., Tinkler J. *Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and e-Government*. Oxford, Oxford University Press, 2006, 304 bet.
2. West D. M. *Digital Government: Technology and Public Sector Performance*. Princeton, Princeton University Press, 2005, 240 bet.
3. Lyon D. *Surveillance Society: Monitoring Everyday Life*. Buckingham, Open University Press, 2001, 216 bet.
4. Mayer-Schönberger V., Cukier K. *Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think*. Boston, Houghton Mifflin Harcourt, 2013, 272 bet.
5. Russell S., Norvig P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. London, Pearson Education, 2021, 1152 bet.
6. Perry W. L. *Predictive Policing: The Role of Crime Forecasting in Law Enforcement Operations*. Santa Monica, RAND Corporation, 2013, 120 bet.
7. Tapscott D., Tapscott A. *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World*. New York, Penguin Random House, 2016, 368 bet.
8. United Nations. *UN E-Government Survey 2022: The Future of Digital Government*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2022, 300 bet.
9. OECD. *Digital Government Review: Policy Framework and Practices*. Paris, OECD Publishing, 2020, 250 bet.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni rivojlantirishga doir farmon va qarorlari. Toshkent, O'zbekiston Respublikasi Prezident devoni nashrlari, 2020–2024, 180 bet.